

VASILIJ V. ROZANOV: "MOJ BOG JE MOJA BESKRAJNA INTIMA..."

ZDENKA MATEK
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK: 882.09 ROZANOV, V.V.
Stručni članak
Professional paper

Primljeno: 1998-11-10
Received

Filozofski predstavnik ruskog modernizma, Vasilij Vasiljevič Rozanov (1856.-1919.), "ruski pisac, publicist i religiozni mislilac" - kako je predstavljen u *Književnom enciklopedijskom rječniku (Literaturnyj enciklopedičeskij slovar)* - svojim je dvjema knjigama autobiografsko-esejističke, nefabularne proze (*Osamljene stvari - Uedinennoe*, 1912. i *Otpalo lišće - Opavšie list'ja*, I-II, 1913.-1915.) isprovocirao i šokirao čitateljstvo odgojeno na tradicionalnoj umjetnosti i naviknuto na realističke (dakle - mimetičke) tekstove.

Nastali u vrijeme najvećih traganja za novim oblicima u europskoj umjetnosti - 1912. - istupaju ruski futuristi s manifestom *Pljuska društvenom ukusu (Poščeečina obščestvennomu vkusu)*; 1913. Malevič izlaže crni kvadrat na bijeloj podlozi, 1915. svoje suprematističke konstrukcije; Braque i Picasso stvaraju kolaže; 1913. Bjeli počinje objavljivati *Peterburg*, a Proust prvu knjigu romana *U potrazi za izgubljenim vremenom (A la recherche du temps perdu)* - i same su Rozanovljeve knjige predstavljale izuzetnu literarnu novinu, moderne romane razrušenog sustava, odnosno, prema V. Šklovskom, "romane bez motivacije". Odbacivanje logične smislenosti i suvislosti tradicionalno shvaćenog teksta - jer Rozanov, stvarajući svoje male (lirske, misaone, aforistične...), nekanonizirane forme, dekomponira (velike) prozne cjeline - nužno se odražava i na jezik autorovih zapisa (ispod kojih je, u većini slučajeva, bilješka što tumači vrijeme, mjesto ili povod njihova nastanka!). Postupkom karakterističnim za avangardnu kulturu (nastanak koje je najavio) - "supostavljenjem i suprotstavljanjem različitih tematskih nizova" (A. Flaker) - Rozanov ne samo da razrušava instituciju romana, nego istovremeno dehierarhizira i dekanonizira čitav sustav klasične ruske književnosti. Ova nebeletistička, kako je V. Šklovski naziva, "izvansijezna proza" (rus. "vnesjužetnaja proza") predstavlja montažu naizgled nesređenih i nabacanih zapisa (sustav u asustavnosti!) o raznorodnim temama. Individualno/intimno dodiruje se s kolektivnim/općeljudskim: dokumentarni autobiografski fragmenti, s dotad "sniženom", "kuhinjskom temom" (V. Šklovski) - banalnom svakodnevnicom i

kućnim ugođajem, temom vlastite osobe (tjelesnog izgleda, stvarne financijske i bračne situacije...) - nalaze se u istom redu s autorovim razmišljanjima o književnosti i tisku općenito, ruskoj književnosti, Rusiji, ideologiji, pravoslavlju, fenomenu židovstva, vjerovanju i Bogu...

Odabrali smo upravo zapise o Bogu, zanimljive i neobične i utoliko što govore o Bogu jednog osamljenika i pobunjenika - o "privatnom", Rozanovljevu, "samo njegovu" i "više ničijem" Bogu!

Dobro mi je i kad sam sam, i kad sam s drugima. Nisam ni društven tip, ni osamljenik. Ali kad sam sam - ja sam potpun, a kad sam s drugima - nepotpun sam. Samom mi je ipak bolje.

(*Uedinennoe*. U: *Izbrannoe* 1970:36)

Samom mi je bolje, jer kad sam sam - ja sam s Bogom.

(*Uedinennoe*, 36)

Bože moj! vječnosti moja! Zašto mi duša tako podrhtava dok mislim na Tebe...

I uvijek podupire ruka Tvoja: da mene podupire - to ja neprestano osjećam.

(*noć na 25. prosinca 1910.*) (*Uedinennoe*, 38)

Abrahama je pozvao Bog: a ja sam sam pozvao Boga... U tome je sva razlika.

Ipak nijedan od biblista nije poučio tu posebnost i čudnovatost biblijske priče, da nije Abraham tražio Boga, nego Bog Abrahama. U Bibliji je čak jasno iskazano da je Abraham dugo izbjegavao sklopiti Savez... Bježao je, ali ga je Bog uhvatio. Tad je on odgovorio: "sad ću Ti biti vjeran, ja i potomstvo moje".

(*uz numizmatiku*)

(*Uedinennoe*, 39-40)

Bože, Bože, zašto si me zaboravio? Zar ne znaš da, svaki put kad me Ti zaboraviš, ja očajavam.

(*iskustva*)

(*Uedinennoe*, 44)

Ja se ne svađam s Bogom i neću Ga iznevjeriti kad mi poslije molitve ne udijeli "milost"; *volim* Ga, *odan sam* Mu. I ma što On činio - neću kuditi i samo ću plakati nad sobom.

(*tužno ljeto 1911. god.; ruka je još nepokretna*)

(*Uedinennoe*, 62)

Meni je 56 godina: pomnožene sa svakogodišnjim radom - daju *nulu*. Ne, više: pomnožene s *ljubavlju*, s *nadom* - daju *nulu*.

Kome je ta "nula" potrebna? Zar Bogu? Kome onda? Zašto?

Ili je moguće reći da je smrt jača od samoga Boga. Ta zar tad ne ispada da je *ona sama* - Bog? na Božjem mjesu?

Užasna pitanja.

Smrti se bojim, smrt ne želim, smrti se užasavam.

(*Opavšie list'ja*. U: *Izbrannoe*. 1970:84)

Bože moj, Vječnosti moja: zašto si mi dao toliko žalosti?
(*Opavšie list'ja*, 190)

Ako je On - Utješitelj: kako li samo želim utjehu; i tada je On - Bog moj.
Zar ne?

Kakva je to radost. Ali još se ne usuđujem. Zar da se ne bojim toga čega se s takvim smrtnim užasom bojim; zar je moguće misliti - "susrest ćemo se! uskrsnut ćemo! i evo Njega - Boga našega! I sve će se - razjasniti".

Sumorna duša moja po prvi put zauzima to gledišće. O, kako je ona sumorna bila, moja duša - još od Kostrome: - ta ja ni u nedjelju, ni u dušu, ni osobito u Njega - nisam vjerovao.

- Užasno čudno.

Tj., užasno je bilo, a čudno tek počinje biti.

Zar je moguće reći: umrijet ćemo i to je sve.

Zar Ti ne zabranjuješ bojati se smrti?

Gospode: zar si to Ti. Dolaziš noću, kad je duša tako užasno tjeskobna.

(*Opavšie list'ja*, 194)

Bože Vječni, stoj pored mene.

Nikad od mene ne odlazi.

(*često*) (*da ne bih griješio*)

(*Opavšie list'ja*, 297)

Ponekad se čini da ja vladam nad čitavom književnošću.

I ne zbog toga što sam jak. Ali "Gospod je sa mnom". To je tako. Tako

Tako.

(*spremajući se na put*)

(*Opavšie list'ja*, 346)

Bog je sklon svijetu. A svijet je sklon Bogu.

Tu su religija i molitve. Svijet se "začešljava" pred Bogom, a Bog govori ("Knjiga postanka", 1): "da je to - dobro". I svaka stvar, i svaki dan.

Malo i svijet "vraća" Bogu: i dao je Sina svog Jedinca za svijet: To je tajna.

Ah, ne smrzava se, ne smrzava se još svijet. To se samo čini. Vatrenost je - bit njegova, ljubav je bit njegova.

I mrka boja. I obrazi što pucaju od zdravlja. I grudi svijeta. I tajne okrilja njegova.

I mali Rozanov koji se svio negdje na njegovim grudima. I koji iz njih vječno siše mlijeko. I volim ja tu bradavicu svijeta, mrku i mirišljavu, s jedva primjetnim dlačicama uokolo. I drže moji dlanovi gipke grudi, i dalekim znanjem zna Glavarica svijeta za me i čuva me.

I daje mi mlijeko i u njem su radost i oganj.

Zato ja i volim Boga.

(*24. prosinca 1912, kod mame na klinici*)

(*Opavšie list'ja*, 424-425)

Stapanje svog života, fatuma, osobito misli i, najvažnije pisanja, s Božanskim "želim" - bilo je stalno u meni, od same mladosti, čak od djetinjstva. I odatle je, vjerojatno, proistekla moja nemarnost. Nemaran sam bio zato jer mi je

nekakav unutarnji glas, jer mi je nekakvo neodredivo unutarnje uvjerenje govorilo da sve što govorim želi Bog da govorim. To nije uvijek bivalo u jednakom intenzitetu: ali su ponekad ta uvjerenja, ta vjera postajali nekako užarenima. Sav kao da bih se zgusnuo, duša se zgušnjavala, misli su zadobivale posve osobit ustroj i "jezik je sam govorio". U takvim slučajevima ne bi se uvijek pri ruci našlo pero: i tada sam izgovorio ono što mi je bilo na duši... Ali ja sam osjećao da je u "izgovorenom" bio takav pritisak snage ("gustog") da ne bi mogli izdržati zidovi, očuvati se institucije, tuđi zakoni, tuđa "uvjerenja" također... U takvim sam trenucima osjećao da govorim nekakvu apsolutnu istinu, i to pod "savršeno istim kutom nagiba" kakav je i u svijetu, u Bogu, u "istini o samom sebi". U većini slučajeva, ipak, to se nije zapisalo (nije bilo pera).

(*Uedinennoe. U: Izbrannoe 1970:54-55*)

Osjećaj zločinstva (kao kod Dostojevskog) nikad me nije pratio: ali uvijek je postojao osjećaj svoje beskrajne slabosti...

Počeo sam bivati slabim od 7-8 godine... To je čudan gubitak svoje volje nad sobom, - nad svojim postupcima, "izborom posla", "službe". Na primjer, na fakultet sam se upisao zato jer je stariji brat bio "na tom fakultetu", a da nisam bio ni psihički, ni uopće nikako (tada) povezan s bratom. Uvijek sam ulazio "kroz otvorena vrata", i bilo mi je svejedno "koja su se vrata otvorila". Nikad u životu nisam birao, nikad se nisam kolebao u tom smislu. To je bila čudna bezvoljnost i čudna ravnodušnost. I uvijek misao "Bog je sa mnom". Ali "kroz bilo koja vrata" nisam ulazio zbog nade da me "Bog neće ostaviti, nego zbog jedinstvenog zanimanja "za Boga koji je sa mnom", i zbog odatle proistekle nezainteresiranosti "kroz koja ću vrata ući". Ulazio sam kroz vrata zbog "sažaljenja" ili "zahvalnosti..." Na osnovi ovih dvaju motiva ipak mislim da sam bio dobar čovjek: i Bog će mi zato mnogo toga oprostiti.

(*Uedinennoe, 55*)

Mogao bih se odreći darovitosti, književnosti, budućnosti svog *ja*, slave ili glasovitosti - to bih zaista mogao; sreće i blagostanja... ne znam. Ali Boga se nikad ne bih mogao odreći. Bog je nešto "najtoplije" za me. S Bogom mi je "najtoplije". S Bogom nikad nije dosadno i nije gladno.

Na kraju krajeva, Bog je - moj život.

Ja samo živim za Njega, kroz Njega. Izvan Boga - mene nema.

Što je Bog za me?... Bojim li Ga se? Nimalo. Da li će me kazniti? Ne. Da li će mi On darovati vječni život? Ne. Da li me hrani? Da li postojim kroza NJ, da li me je On stvorio? Ne.

Što je onda On za me?

Moja vječna tuga i radost. Osobita, koja nema veze ni sa čim.

Nije li tada Bog "moje raspoloženje"?

Volim onog tko me prisiljava tugovati i radovati se, tko sa mnom razgovara; kori me, tješi.

To je netko. To je - Ličnost. Bog je za mene uvijek "on". Ili "ti"; - uvijek je blizak.

Moj Bog je osobit. To je samo *moj* Bog; i više ničiji. Ako je još "nečiji" - ja to ne znam i ne zanima me.

"Moj Bog" je beskrajna moja intima, beskrajna moja individualnost. Intima slična lijevku, ili čak dvama lijevcima. Od mog "društvenog ja" vodi lijevak koji se sužuje na točku. Kroz tu svijetlu točku prolazi samo jedna zraka: od Boga. Iza te točke drugi je lijevak koji se ne sužuje, nego širi u beskraj: To je Bog. "Tamo je Bog". Zbog toga je Bog

1) i moja intima

2) i beskraj, u kojem je sam svijet samo dio.

(*Uedinennoe*, 36-37)

Prevedeni Rozanovljevi zapisi odabrani su iz knjige, raznorodni tekstovi koje bi se svakako trebali čitati kao kontinuirani tekstovi, a ne, kako upozorava A. Flaker, "napreskokce kao što čitamo zbirke aforizama" (1984:103).

Temi Boga, koja se u *Osamljenim stvarima* (*Uedinennoe*, 1912.) nalazi potkraj knjige, prethode sljedeći tematski nizovi:

1. Lirsko-biografski niz (...),

2. Tema vlastite osobe kao mislitelja i književnika (...),

3. Novine i aktualna politička zbivanja,

4. Ruska književnost i ideologija,

5. Seks za koji se vezuje tema,

6. Židovstvo (antisemitski ispadi izmjenjuju se s divljenjem judaizmu),

7. Rusija i pravoslavlje,

8. Tema autorove obitelji: 'mame' i 'prijatelja' (žene)

(prema shemi V. Šklovskog, shema A. Flakera, 104).

Mi smo, unatoč umjesnom Flakerovu upozorenju, u ovom radu zapise o Bogu ipak izdvojili, i to zato kako bismo pokušali dati Rozanovljevu presjek razmišljanja na ovu temu; razmišljanja stvaraoca koji je od pojavljivanja svojih djela zaintrigirao kulturnu javnost i kojem je, dakako, nimalo slučajno, V. Šklovski u svojoj *Teoriji proze* (*O teoriji prozy*, 1929.) posvetio čitavo jedno zasebno poglavlje.

Interes za rusku religijsku filozofiju, osobito za rusku "duhovnu renesansu" - među predstavnicima koje su bili Rozanov, Merežkovski, Berdjaev i Šestov - pobudio je nastanak i novog zanimanja za Rozanova i novog proučavanja njegovih tekstova. Moguće je tvrditi da su upravo Rozanov, Berdjaev i Šestov anticipirali bitne promjene u razvoju europskog mišljenja, izrazivši izrazivši egzistencijalističke poglede dvadesetak ili čak trideset godina prije nego što je egzistencijalizam postao vodeći pokret zapadne filozofije.

U ruskim je kulturno-znanstvenim krugovima Rozanov bio prihvaćen dvojako, proturječno: i/li s iznimnim antipatijama i odvratnošću, i/li s osjećajima divljenja i oduševljenja (v. N. Zernov, prema P. Vujičić 1982:9). Ova nas činjenica ne bi trebala čuditi s obzirom na to da je Rozanov - cinični nihilista i kontroverzni mislilac - predstavljajući se kao pošten obiteljski čovjek, često zadirao u delikatna pitanja u vezi problema spola i spolnosti (branio seksualne slobode, ali istupao protiv slobode abortusa); bio konzervativac, ali zahtijevao rušenje samodržavlja; izrazito blagonaklon prema Crkvi, istodobno napadao Krista...

Rozanovljevu Bog, kako zapažamo u ovim zapisima, redovito je Bog pisan velikim slovom, premda i "domaći", i "privatni", i "samo njegov". On je Bog

Utješitelj onoga koji je sam život "posvetio rušenju" religije, "jedinog na svijetu što je volio".

IZVOR

Vasilij Rozanov, 1970. *Uedinennoe. Opavšie list'ja*. U: *Izbrannoe*. München: A. Neimanis. 1-81. 81-217. (Zapisi su prevedeni prema tom izdanju. Prijevod naš - Z. M.)

LITERATURA

Marina Bagarić, "Odabrani zapisi Vasilija Vasiljeviča Rozanova" (*Osamljenosti - Uedinennoe*, 1912.). U tisku (za "Književnu smotru").

Aleksandar Flaker, 1984. "Rozanovljeva destrukcija književnosti". U: *Ruska avangarda*. Zagreb: Liber/Globus. 97-108.

Literurnyj enciklopedičeskij slovar', 1987. Moskva: Sovetskaja enciklopedija.

Zdenka Matek, "Odabrani zapisi Vasilija Vasiljeviča Rozanova" (*Otpalo lišće I. II. - Opavšie list'ja I. II.*, 1913.-1915.). U tisku (za "Književnu smotru").

Anton Sergl, 1994. *Literarisches Ethos. Implikationen von Literarizität am Beispiel des konservativen Publizisten V. V. Rozanov*, München: Verlag Otto Sagner.

Petar Vujičić, 1982. "Protivrečni pisac Vasilij Vasiljevič Rozanov". U: *V. V. Rozanov, legenda o Velikom inkvizitoru*. Beograd: Grafos. 5-13 (Preveo P. Vujičić)

Viktor Šklovskij, 1929. "Literatura vne 'sjužeta'". U: *O teoriji prozy*. Moskva. 226-246.

Viktor Žmegač, 1986. "Oblici i programi simultaneizma". U: *Težišta modernizma*. Zagreb: SNL/Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. 171-227.

Zdenka Matek: VASILIJ V. ROZANOV: "MY GOD IS MY INFINITE INTIMACY"

S u m m a r y

"The Russian writer Vasilij Rozanov (1856-1919) is "one of the philosophical representatives of Russian modernism" (A. Flaker). With his two books of autobiographical-essayistic, non-fabular prose (*Lonesome Things - Uedinennoe*, 1912 and *Fallen Leaves - Opavšie list'ja*, I-II, 1913-1915) he provoked and shocked a readership brought up on traditional art and accustomed to realistic (therefore, mimetic) texts. "By juxtaposing and placing in opposition different thematic clusters" (A. Flaker), a procedure characteristic for avantgarde culture which he himself heralded, Rozanov did not only demolish the institution of the novel but also, simultaneously, dehierarchized and decanonized the entire system of classic Russian literature. This non-belletristic, as V. Šklovski labels it, "non-narrative prose" ("vnesjužetnaja proza" in Russian) represents a collage of seemingly unordered notes (a system within a non-system) about various themes. The individual/the intimate makes contact with the collective/the all human: documentary autobiographical fragments with the previously "low" "kitchen theme" (V. Šklovski uses the term in referring to the banal everyday and domestic sphere, the theme of one's own person such as physical appearance, financial and marital affairs) are to be found on equal footing with the author's thoughts on literature and publishing in general, on Russian literature, Russia, ideology, Orthodox religion, the phenomenon of Jewery, belief and God... The author has chosen notes dealing with God, interesting and unusual to the extent that they speak of a loner's and rebel's God - a "private" God, only Rozanovljev's own and nobody else's God.